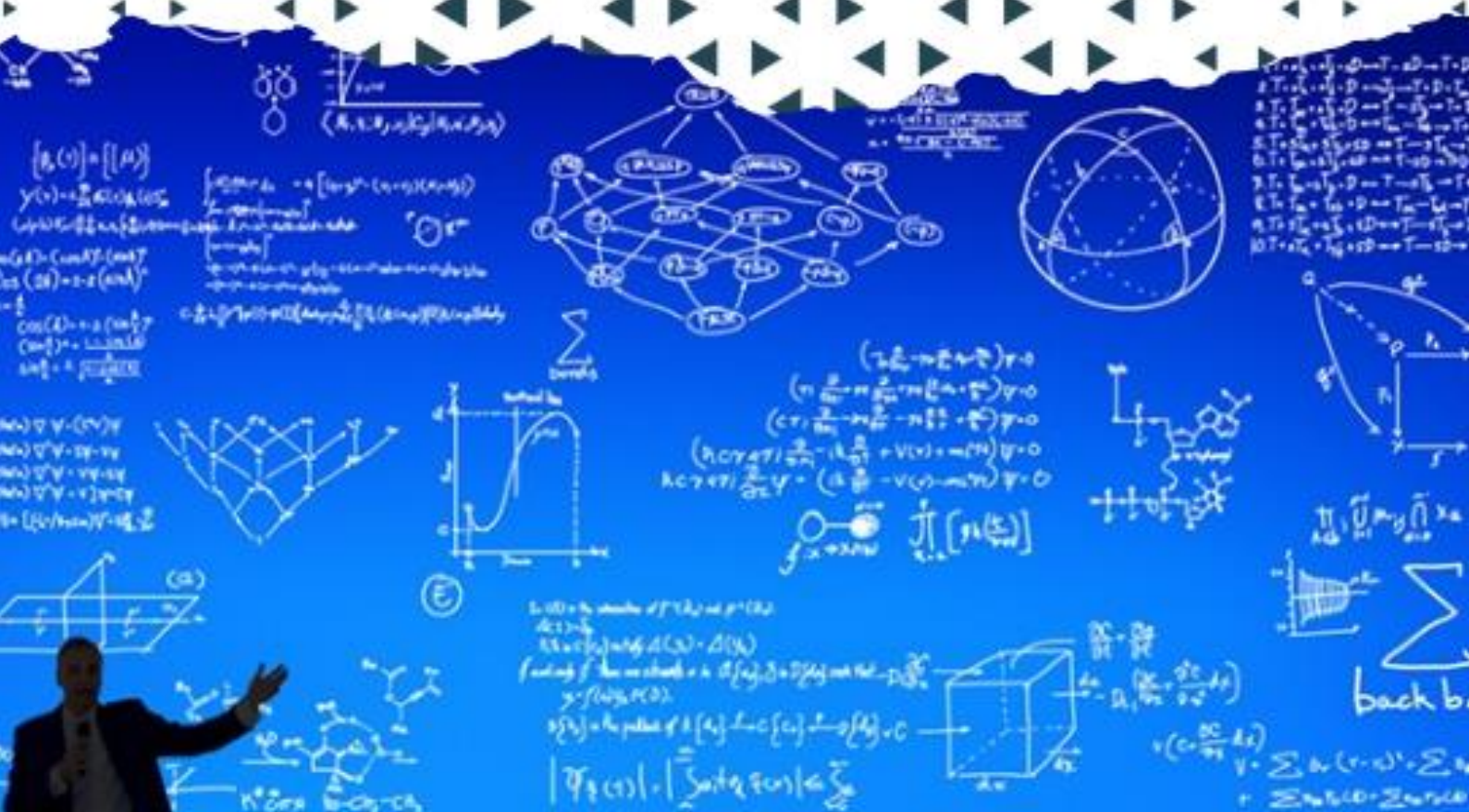

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2025

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 4-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

OpenAIRE

**Academic
Resource
Index
ResearchBib**

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

BUDJET VA BUDJET ASOSLARI. BOZOR ASOSLARI

Kamalova Dilfuza

Farg'ona davlat universiteti Iqtisod yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: Berilgan ushbu maqolada, budjet va budjet chegarasi tushunchalari, ularning iqtisodiy mazmuni hamda bozor iqtisodiyoti sharoitidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, bozor asoslarining shakllanishi, bozor mexanizmi elementlari va ular bilan budjet o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: bozor, budjet, iqtisod, budjet chegarasi, iste'molchi, mikroiqtisodiyot, raqobat, bozor infratuzilmasi, narx.

Kirish. Bozor iqtisodiyotining samarali faoliyat yuritishi davlat moliyasining barqarorligi va aholining iqtisodiy imkoniyatlarini to'g'ri belgilashga bog'liq. Budjet va budjet chegarasi iqtisodiy faoliyatning eng muhim kategoriyalaridan kategoriyalaridan biridir, chunki ishlab chiqarish, iste'mol va taqsimot jarayonlarida iqtisodiy subyektlarning imkoniyatlari doirasini belgilaydi. Bozor mexanizmi esa talab, taklif, narx va raqobat orqali iqtisodiyotning o'z-o'zini tartibga soluvchi tizimi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqola budjet tushunchasi, uning cheklanishi va bozor asoslari bilan bog'liq nazariy hamda amaliy masalalarni yoritishga qaratilgan.

Asosiy qism. Budjet tushunchasi va uning mazmuni haqida gapiradigan bo'lsak, 1- budjet - bu ma'lum davr mobaynida iqtisodiy subyektning (davlat, korxona yoki xonadon) daromad va xarajatlarining rejalashtirilgan yig'indisi. Budjetning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- Resurslarni taqsimlash;
- Xarajatlarni tartibga solish va nazorat qilish;
- Rivojlanish dasturlarini moliyalashtirish;
- Moliyaviy intizomni ta'minlash.

Davlat budjeti esa iqtisodiyotni rivojlantirish, ijtimoiy himoyani kuchaytirish, infratuzilmalarni moliyalashtirish kabi strategic vazifalarni bajaradi.

2- Budjet chegarasi va uning iqtisodiy mazmuni haqida to'xtalib o'tishimiz kerak. Budjet chegarasi - bu iqtisodiy subyektning real daromatlari asosida shakllanuvchi va uning xarajat qilishi mumkin bo'lgan maksimal miqdorini belgilab beruvchi cheklovdir. Ushbu tushuncha mikroiqtisodiyotda "iste'molchi budjet chizig'i" sifatida ham ishlatiladi.

Budjet chegarasiga ta'sir qiluvchi asosiy omillar:

- daromad darajasi;
- Tovar va xizmatlar narxi;
- Soliq siyosati;
- Davlat tomonidan beriladigan subsidiyalar va imtiyozlar.

Budjet chegarasi ssubyektni optimal tanlov qilishga majbur etadi, ya'ni cheklangan mablag' sharoitida eng istoqbolli va foydali variantni tanlashga olib keladi.

3. Bozor asoslari va bozor mexanizmi elementlari haqida nazariy ma'lumotlar quyidagicha: bozor asoslari deganda, bozor iqtisodiyotining asosiy tamoyillari, faoliyat mexanizmi va undagi ishtirokchilar o'rtasidagi munosabatlar tushuniladi. Bozorning asosiy elementlari quyidagilardan iborat:

- talab – iste'molchilarning ma'lum narxda Tovar sotib olish istagi va imkoniyati.
- taklif – ishlab chiqaruvchining ma'lum narxda tovar taklif etish hajmi.
- narx – talab va taklif o'zaro muvozanatga keladigan qiymat .
- raqobat bozor ishtirokchilari o'rtasidagi kurash , u samaradorlikni oshiradi.
- bozor infratuzilmasi – banklar, savdo tizimi , sug'urta , logistika va boshqa xizmatlar.

Bozor asoslarining shakllanishi iqtisodiyotda erkinlik, mulkchilik shakllarining xilma-xilligi , shaffofligi va iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi mustaqil faoliyatga tayanadi.

4. Budjet va bozor o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikdeganda esa, budjet va bozor tizimi bir-birini to'ldiradi. Bozor iqtisodiyotida narx mexanizmi resurslarni samarali taqsimlasa, budjet davlat tomonidan ijtimoiy adolat , infratuzilmalar, ta'lim va sog'liqni saqlash kabi sohalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'zaro bog'liqlik quyidagi ko'rinishda namoyon bo'ladi:

- Budjet siyosati talab va taklifga bevosita ta'sir qiladi (soliq, subsidiyalar).
- Bozordagi narx o'zgarishlari davlat budjeti daromadlariga ta'sir ko'rsatadi.
- Bozor samaradorligini oshirish orqali budjet barqarorligi mustahkamlanadi.

Xulosa va takliflar. Aynan ushbu mavzu takliflar quyidagicha bo'ishi mumkin:

- 1) Budjet siyosatini ishlab chiqarishda mikroiqtisodiy budjet chegaralari chuqur tahlil qilinishi kerak.
- 2) Soliq tizimi soddalashtirilib, bozor ishtirokchilarining faoliyatiga ortiqcha bosim kamaytirilishi kerak .
- 3) Bozor infratuzilmasini rivojlantirish orqali raqobat muhitini kuchaytirish lozim.
- 4) Davlat budjeti xarajatlarining shaffofligi oshirilib , aholiga ochiq hisobotlar taqdim etilishi kerak.

5) Iste'molchilar va tadbirkorlar uchun moliyaviy savodxonlik dasturlarini kengaytirilishi kerak.

Xulosa, qiladigan bo'lsak, budjet va budjet chegarasi har bir iqtisodiy subyektning moliyaviy imkoniyatlarini belgilab beruvchi asosiy iqtisodiy tushunchadir. Bozor asoslari esa iqtisodiyotning o'z-o'zini boshqaruvchi tamoyillari orqali resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Bozor mexanizmi to'g'ri ishlashi uchun davlat budjeti barqaror bo'lishi moliyaviy intizom mustahkamlanishi va iqtisodiy muhit shaffof bo'lishi zarur. Budjet va bozor o'zaro uyg'unlikda bo'lgan taqdirdagina iqtisodiy tizim barqaror rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. M. – Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi. Toshkent, 2017.
2. O'zbekiston tarixi – X. Mo'minov. Toshkent, 2019.
3. Tolibov B. H. – Aholini ehtiyojmand qatlamlariga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimining evalyutsion yondashuvlari. 2021.
4. Teshaboyeva N. S. – Ma'naviyatning jamiyat rivojidagi ahamiyati. Yangi O'zbekistonda ijtimoiy- innovatsion tadqiqotlar jurnali. 2024.

